

Оксана Миколаївна ГРАБЧУК

доктор економічних наук,
завідувач кафедри фінансів,
Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара
E-mail: OGrabchuk@mail.ru

ФІНАНСОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ У СТАНІ ГЛИБОКОЇ РЕЦЕСІЇ

Грабчук, О. М. Фінансове регулювання розвитку економіки України у стані глибокої рецесії [Текст] / Оксана Миколаївна Грабчук // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2014. – Том 18. – № 2. – С. 134-141. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Виникнення економічних рецесій розглядається як наслідок порушення здатності економічної системи до самоорганізації, посилення дисипативності економічних процесів. У межах синергетичного підходу сталість розвитку економіки представлено як наслідок рівноваги дисипативних та ентропійних процесів, що реалізуються з певним лагом по відношенню до реальної динаміки економічних характеристик. На основі дослідження закономірностей кількісних змін макрофінансових показників в економіці України визначено її специфічні властивості: високу волатильність фінансових потоків; значну мультиплікацію капіталу у фінансовому секторі; зменшення диверсифікації економіки; структурні невідповідності. Зазначені властивості обумовили швидку та глибоку дисипацію фінансових потоків, що й стало передумовою глибокої фінансової кризи. Ці закономірності пов'язано із високим рівнем невизначеності фінансових процесів в економіці. У статті охарактеризовано напрями застосування фінансових інструментів на стадії економічного спаду економіки України, розроблені із урахуванням рівня невизначеності. Серед вихідних характеристик фінансових інструментів, які пропонується використовувати для подолання наслідків рецесії, пропонується враховувати їх власну ентропію. Загальне спрямування застосування фінансового механізму до виходу із стану рецесії, на думку автора, лежить у контексті «Пекінського консенсусу», що має пришвидшити процеси дисипації і тим самим зменшити глибину кризових явищ.

Ключові слова: дисипативні процеси; ентропійні процеси; рецесія; Пекінський консенсус; синергетика; структурна організація; волатильність.

Oksana Mykolayivna HRABCHUK

Doctor of Economics,
Head of Department of Finance
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University
E-mail: OGrabchuk@mail.ru

FINANCIAL REGULATION OF ECONOMY OF UKRAINE IN A STATE OF DEEP RECESSION

Abstract

The emergence of economic recession is considered as a consequence of irregularities the economic system ability to self-organize, to enhance the dissipativity of economic processes. Within synergetic approach the sustainability of economic development is presented as a result of balance of dissipative and entropy processes that can be implemented with some lag relatively to the actual pace of economic performance. On the basis of the study of patterns of quantitative changes in macro-financial indicators in the economy of Ukraine its specific properties have been determined. Among them we can distinguish the following ones: high volatility of financial flows; great multiplication of the capital in the financial sector; reduction of diversification of economy; structural inconsistencies. These properties caused the rapid and deep dissipation of financial flows. It has become a prerequisite of deep financial crisis. These patterns are associated with high level of uncertainty in the economy and

© Оксана Миколаївна Грабчук, 2014

financial processes. This article describes the application areas of financial instruments on stage of recession of economy of Ukraine. They have been developed with with a glance of the level of uncertainty. Among the initial characteristics of financial instruments that are proposed to use to overcome the effects of the recession, it is proposed to consider their own entropy. The general direction of application of the financial mechanism to exit the recession, according to the author, is in the context of "Beijing Consensus", which has to accelerate the processes of dissipation and thus reduce the depth of the crisis.

Keywords: *dissipative processes; entropy processes; recession; Beijing Consensus; synergetic; structural organization; volatility.*

JEL classification: G280

Вступ

Розвиток окремих економік країн як системних утворень на сьогодні відбувається в складний період. Основною рисою цього періоду можна назвати нестабільність економічних відносин, яка часто спричинює ті чи інші рецесійні явища. Загалом констатація загострення частоти та глибини рецесій стала загальним місцем, причому виникнення рецесій розглядається як у контексті загальних закономірностей економічного розвитку, так і поза ними. Саме викривлення закономірностей розвитку економіки країни дає змогу оцінити її здатність до самоорганізації, а як відзначає М. Портер: «Не має значення, чи є країна аграрною, країною послуг чи виробництва. Має значення те, чи здатна країна до ефективної самоорганізації у сфері, де продуктивність визначає добробут для індивідуальних мешканців цієї країни» [24, с. 36]. Розвиток глибоких рецесій є в тому числі наслідком порушення здатності системи до самоорганізації.

При цьому пошук базових чинників рецесії є настільки різноспрямованим, настільки різноманітними є їх вияви. Економіка України, що зазнала значних втрат під час кризи 90-х та практично не менших втрат під час кризи 2008-2013 рр., не є винятком. Велика кількість науковців, що вивчає глибину рецесії в країні, часто не погоджуються в основних чинниках її виникнення (окрім констатації значущості зовнішнього впливу). Причиною рецесій називаються ті чи інші загальні та специфічні закономірності розвитку економіки країни, що глибоко проаналізовані у сукупності праць вітчизняних науковців, серед яких можна назвати праці О. І. Барановського [2], В. Е. Вороніна [4], А. С. Гальчинського [5], Н. І. Гражевської [7, 8], М. Ф. Друкованого [10], С. А. Єрохіна [12], Я. А. Жаліло [11], О. М. Ковалюка [13], І. В. Крючкової [15], Л. Г. Мельника [17, 21], С. В. Мочерного [18], В. М. Гейця [20, 26], М. А. Павловського [22], О. О. Резнікової [25] та багатьох інших.

Зокрема виникнення рецесій пов'язується із рівнем розвитку інституцій в Україні, що є значно нижчим порівняно з іншими постсоціалістичними країнами, що пов'язано з недостатнім захистом прав власності на землю, корпоративних прав та прав інтелектуальної власності, практикою ігнорування та невиконання норм законодавства; низьким рівнем державного управління в Україні, високим рівнем бюрократизації та неефективністю державних фінансів; надмірною політичною залежністю судової системи, що призводить до значних витрат бізнесу на судовий захист [20, с. 89]. Суто кількісні аспекти розвитку кризи, попри значну кількість досліджень, визначаються як наслідок структурних невідповідностей в економіці та інституційних конфліктів. Відповідно з уваги дослідників все частіше вилучаються контингентність збігів кількісних закономірностей економічного розвитку, які можуть бути підґрунтям використання фінансових інструментів для виходу з рецесії.

Мета статті

Метою дослідження є виявлення найбільш актуальних напрямів фінансового впливу на розвиток економіки України, яка наразі перебуває у стані глибокої рецесії. Методологічне підґрунтя вивчення складних та суперечливих процесів соціально-економічного розвитку країни ґрунтується на синергетичній парадигмі наукового мислення. Об'єктом дослідження є закономірності функціонування економіки України як складного, нестійкого, нерівноважного, темпорального, емерджентного утворення.

Виклад основного матеріалу дослідження

Розвиток економіки України відбувається перш за все в контексті загальносвітових тенденцій, обумовлених паралельними процесами накопичення капіталу та зростання масштабів його експорту і лібералізації торгівлі та інвестиційної діяльності. Пов'язані з цим ефекти призвели до небажаної волатильності поведінки економічних агентів [6, с. 135]. Наслідком стала властивість економіки України до нерівноважної самоорганізації [27, с. 5], а за певних умов – досягнення достатнього рівня ресурсно-

функціональної стійкості у незбалансованих станах. При цьому нерівноважність стала сутнісним чинником ініціювання трансформацій та перетворень у межах цільового коридору генерування нових якостей.

У контексті проблеми, що досліджується, заслуговує на увагу обґрунтування ефективності малих, топологічне точних резонансних впливів на систему, що трансформується. На думку прихильників синергетичної парадигми, за сучасних умов розвиток складних систем не може здійснюватися лише за рахунок збільшення енергетичних та силових впливів. Неможливо примусити систему знаходитися в стані, який не відповідає жодному з її аттракторів. Простий силовий тиск часто веде до того, що система всього-на-всього «збивається» до попередніх структур, що потенційно закладені в певних рівнях її організації [16, с. 54], започаткування принципово нових структур потребує нетрадиційних управлінських дій у галузі параметрів порядку, незначних, але топологічно точних енергетичних впливів на систему, своєрідних «уколів» у точках біфуркації. Особливий наголос слід зробити на відмові від суб'єкт-об'єктної опозиції, визнання активної ролі та моральної відповідальності суб'єктів, які усвідомлюють необхідність змін та втілюють їх у життя. У контексті концепції самоорганізації розум виступає як принципово нова якість соціально-економічних систем, що самоорганізуються, здатних до рефлексії над тими етапами, які вже пройдені, та до передбачення майбутніх станів.

Такі впливи можливо здійснити за допомогою певних фінансових інструментів. Використання фінансових інструментів ґрунтується на результатах дослідження структурної організації економічної системи.

Послідовність обґрунтування вибору фінансових інструментів мінімізації невизначеності економічної системи є циклічною, точніше потребує постійної корекції. Основним призначенням цієї послідовності є підтримання економічної системи якомога довше у стані експліцитного економічного розвитку при переважанні ентропійних процесів над дисипативними.

Окремим етапом реалізації послідовності є дослідження рівня невизначеності самого фінансового інструменту. Для дослідження рівня невизначеності фінансового інструменту використовують безумовну ентропію (для одного інструменту) або умовну ентропію (для групи пов'язаних інструментів) та розраховують ентропію динаміки та динаміку ентропії. На цьому ж етапі визначають існування/ чи відсутність існування зв'язку між значенням фінансового інструменту та рівнем невизначеності за фреймом системи. При існуванні такого зв'язку та незначним рівнем ентропії інструменту (не вищим за 0,5) інструмент вважається доцільним для використання для мінімізації рівня невизначеності. Такий зв'язок між величиною параметра фінансового інструменту та величиною невизначеності фінансових процесів системи вважається прямим сигналом.

Конкретні напрями застосування фінансових інструментів залежать від стадії розвитку економічної системи. Виходячи з розуміння розвитку та квазірозвитку економіки, специфічних рис, факторів та проблем розвитку економіки України, конкретних результатів дослідження стосовно рівня, тенденцій динаміки кількісних характеристик невизначеності за окремими секторами економіки, існуватиме достатньо жорстка спрямованість використання фінансових інструментів для регулювання рівня невизначеності.

Так на стадії руйнування економічної системи (що властиве економіці України нині), коли відбувається її дисипація, що може супроводжуватись початковим імпліцитним зростанням (у кінці стадії), доцільним є зменшення рівня невизначеності, що обумовлюватиме пришвидшення трансформацій у системі та більшу їх глибину (рис. 1).

Під час зазначеної стадії основним призначенням регулювання рівня невизначеності є її зменшення за рахунок вилучення фінансових ресурсів з вільного обігу в економіці та їх спрямування на нарощування національного багатства. Велика кількість економік в умовах сучасної фінансової кризи не йде цим шляхом: так, у Франції, навпаки передбачається збільшення соціальних видатків та допомог; у Литві збільшується фіскальне навантаження на промисловців та громадян; в Естонії – основним напрямом стало скорочення видатків бюджету тощо. Однією із найбільш дієвих груп фінансових інструментів є грошово-кредитні, оскільки вони безпосередньо обумовлюють величину фінансових потоків в економіці. Весь широкий спектр інструментів із оздоровлення банківського сектору поділяють на три категорії, зокрема: фінансові, операційні та структурні. Фінансові інструменти призначені для вирішення поточних проблем фінансового забезпечення банківських установ. Операційні інструменти акцентують увагу на управлінні та ефективності банківської діяльності в умовах кризи, а структурні інструменти покликані вирішувати проблеми на рівні банківського сектору шляхом упровадження і застосування принципів конкуренції та забезпечення стійкості банківської системи [9, с. 86].

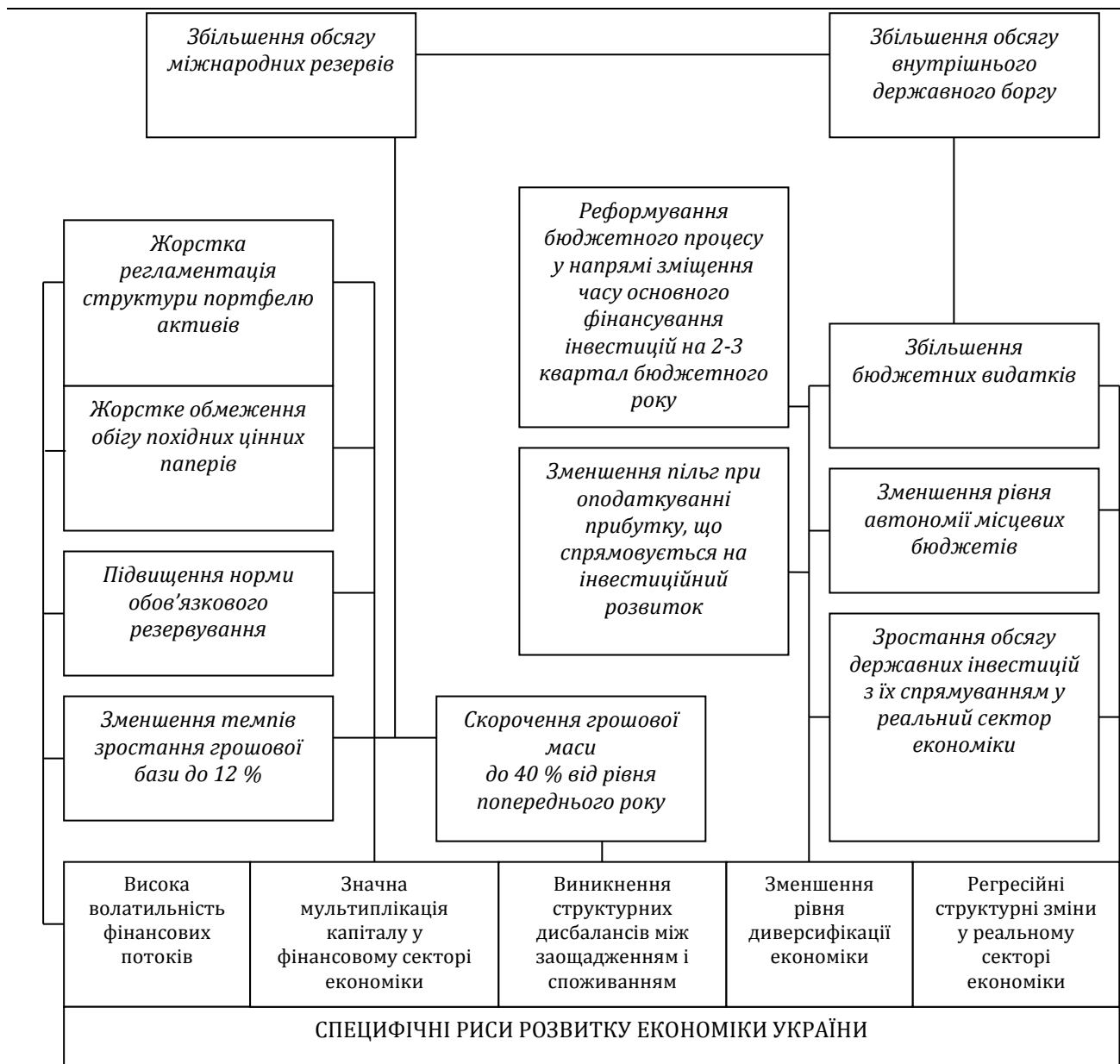

Рис. 1. Напрями застосування фінансових інструментів на стадії економічного спаду для економіки України із регулюванням рівня невизначеності*

* Розроблено автором

До складу інструментів, які забезпечують реалізацію принципу жорсткості, належить державний фінансовий контроль – система, яка за формальними ознаками перейшла у спадок від адміністративно-командної економіки, однак набула якісно нових характеристик і за нових умов має виконувати відповідні функції. Від стану державних фінансів, ступеня їх прозорості, ефективності використання державної власності значною мірою залежать довіра до держави з боку власних громадян та зарубіжної спільноти, умови розвитку бізнесу, інвестиційний клімат. Оскільки становлення державного фінансового контролю в Україні відбувалося одночасно із процесом державотворення і переходом до ринкових відносин, то відсутність належної уваги при формуванні системи державного фінансового контролю призвела до виникнення тіньового перерозподілу грошових потоків, у тому числі бюджетних.

Одночасне підвищення норми резервування та зростання процентних ставок зменшують рівень мультиплікації капіталу. При одночасному застосуванні зазначених інструментів відбувається або суттєве зменшення темпів зростання або штучно індукується криза. Зважаючи на існування певного лагу дії, що в економіці України для монетарних інструментів триває на протязі 0,75-1,25 року, застосування інструментів дисипації економіки слід розпочинати приблизно за рік до прогнозованого моменту біфуркації. Тривалість періоду рецесії у такому випадку буде значно скорочена, а її глибина

може не бути значною. Однак зазначимо, що власне глибина рецесії визначається швидше системними передумовами, ніж ситуаційними дисбалансами, що визначає важливість фінансового прогнозування в умовах невизначеності. Чим більш значними є розбіжності тенденцій динаміки, тим більш жорстким повинно бути монетарне регулювання.

Змінюючи рівень облікової ставки, Національний банк України має змогу впливати на пропозицію грошей. Підвищення рівня облікової ставки веде до подорожчання кредитів НБУ для комерційних банків. У такому разі банки прагнутимуть до компенсації своїх витрат, пов'язаних зі зростанням облікової ставки (подорожчанням кредиту) і піднімуть ставки за кредити, які вони надають суб'єктам господарювання. Крім цього, подорожчання кредитів НБУ зменшує попит на кредити з боку комерційних банків. Звідси підвищення рівня облікової ставки веде до падіння обсягів рефінансування, зменшення грошової бази та скорочення пропозиції грошей [14, с. 63]. Зниження НБУ рівня облікової ставки матиме зворотний ефект. А саме: стимулюватиме збільшення попиту на кредит з боку банків, призведе до зростання обсягів рефінансування, розширює пропозицію грошей і збільшує грошову базу. Крім цього, облікова ставка НБУ впливатиме на ринкові процентні ставки, на дохідність цінних паперів і на динаміку обмінного курсу національної валюти [14, с. 64].

Застосування бюджетно-фіскального важеля, попри формально іншу спрямованість, фактично також повинно бути орієнтоване на зменшення грошової маси. Загальне збільшення видатків повинно супроводжуватись зміною їх структури. Так питома вага поточних видатків повинна бути зменшена, а капітальні видатки – спрямовуватись у реальний сектор економіки. Капіталізація коштів, зростання національного багатства зумовлять у наступних періодах більшу тривалість економічного зростання. В умовах економіки України така спрямованість є особливо актуальною з огляду на наявні дисбаланси у споживанні та заощадженнях населення. Загальна сукупність інструментів регулювання рівня невизначеності на стадії глибокого економічного спаду потребує значного обсягу коштів, дефіцит яких особливо гостро відчувається. При застосуванні зазначених інструментів також суттєво зменшиться рівень життя населення, причому таке зменшення буде набагато глибшим за очікуване як «природний» наслідок рецесії.

Зменшення рівня фінансової автономії місцевих бюджетів, з одного боку, відбуватиметься як наслідок впливу рецесії, з іншого – обумовлене необхідністю концентрації грошових потоків та зменшення їх волатильності. Потребою зменшення волатильності фінансових потоків, що проходять через централізовані фонди фінансових ресурсів, зумовлена також необхідність реформування бюджетного процесу. Специфіка організації бюджетного процесу обумовлює циклічність як у формуванні бюджетних доходів, так і у виконанні бюджетних видатків. Прикладом є заходи антициклічного регулювання, застосовувані в умовах сучасної кризи в США, коли при загальному збереженні фіскального навантаження його більша частка перекладається на значних платників податків, на доходи з капіталу та дивідендів [14, с. 13]. Причому в Україні така циклічність є значною. Якщо в умовах економічного зростання при загальній спрямованості використання фінансових інструментів на зростання невизначеності циклічні коливання фінансових потоків не мають значення, то у ситуації дисипації системи будуть сповільнювати проходження через період рецесії.

Хоча після досягнення глибини рецесії розпочинається сповільнене економічне зростання, дисипативні процеси в економіці продовжуються. Це підтверджується результатами дослідження невизначеності фінансових процесів після кризи 90-х рр. XX сторіччя. Так якщо перші ознаки економічного зростання в економіці з'являються під час 2000 р., то ентропійні процеси починають домінувати, починаючи з 2004 р. Застосування інструментів регулювання невизначеності економічних процесів, відповідно, необхідно розпочинати також із врахування лагу до моменту домінування ентропійних процесів. Їх використання відразу після проходження моменту біфуркації призведе до виникнення структурних дисбалансів в економіці, нераціонального використання коштів та може спровокувати надмірну інфляцію, повертаючи систему до стану дисипації.

Так перехід від скорочення грошової маси до її зростання призведе до стимулювання попиту, що при реструктуризації економіки не зможе бути насиченим та викличе інфляцію. Вивільнення великого обсягу коштів матиме наслідком нарощування структурних дисбалансів між заощадженням та сподіванням та не стимулюватиме економічне зростання. Період від моменту початку застосування інструментів до їх повного розгортання може бути як завгодно довгим. Що більшим буде зазначений період, то довшою буде стадія зростання та повільнішими його темпи. Зазначимо, що використання фінансових інструментів, які значно збільшують мультиплікацію капіталу, повинно бути обережним в економіках, які не мають розвиненої фінансової інфраструктури.

Загальні підходи до напрямів використання фінансових інструментів з метою зменшення невизначеності фінансових процесів стверджують необхідність посилення жорсткості бюджетно-фіскального та грошово-кредитного регулювання, що дещо суперечить традиційним інструментам зменшення рівня ризику.

У зв'язку з інтеграцією національної економіки у світову фінансово-банківську систему Національний банк України має забезпечувати за рахунок монетарних засобів не лише стабільність курсу національної валюти, зниження рівня базової інфляції, а й стабільність банківської системи та сприяти економічному зростанню країни. Фінансові інструменти є ефективними в умовах фінансової кризи оскільки підвищують ефективність державної монетарної політики. Однак потребує додаткового обґрунтування вибір фінансових інструментів та зміна пріоритетів їх застосування. Гнучкість політики основного регулятора стану банківської системи повинна бути пов'язана із змінами рівня невизначеності характеристик стану системи.

У цих умовах доцільно переглянути уявлення про державне регулювання всього фінансового сектору економіки, що склалися. До кризи у світовій економічній літературі широко обговорювалася можливість створення мегарегулятора, який би об'єднував усі наявні регулювальні структури, в тому числі центральний банк. Досвід 2007-2008 рр. показав, що таке об'єднання функцій призводить до того, що завдання регулювання грошової пропозиції виявляється підпорядкованим завданню забезпечення ліквідністю учасників фінансового ринку. У такій ситуації фінансові пріоритети набувають переваг перед макроекономічними.

Загалом загальна сукупність інструментів регулювання рівня невизначеності розвитку економіки України більшою мірою відповідає положенням «Пекінського консенсусу», ніж «Вашингтонського» [19, с. 9]. Доцільності дотримання «Пекінського консенсусу» цілком відповідають принципи сталого «низькоентропійного» розвитку [3, с. 15], що виокремлюють з огляду на необхідність дотримання екологічного імперативу та обмеження споживання низькоентропійних ресурсів. Саме захист національних кордонів і національних інтересів є контекстом зменшення покриття експорту імпортом. Забезпечення економічного зростання при збереженні незалежності від світового капіталу визначає необхідність зменшення рівня зовнішнього боргу. Серед інших принципів – створення валютних резервів як інструментів асиметричної сили, запровадження ефективної системи моніторингу ринків і обмеження фінансових спекуляцій, посилення державного контролю над великим приватним капіталом, підтримання високої норми накопичення та впровадження інновацій.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Принципами застосування фінансового інструментарію для мінімізації рівня невизначеності системи є принципи обмеження, жорсткості та капіталізації, комплексне застосування яких матиме наслідком зменшення волатильності фінансових потоків за їх обсягом та збереження їх суб'єкт-об'єктної волатильності. Застосування зазначених принципів дасть змогу зменшити гостроту проблем сталості розвитку економічних систем, пов'язаних із контингентністю стохастичних взаємозв'язків, еволюцією інституціональної структури суспільства, накопиченням структурних невідповідностей та негативним впливом індукції закономірностей зовнішніх економічних процесів. Серед пріоритетних напрямів застосування фінансових інструментів бюджетно-фіскального спрямування: зменшення бюджетних видатків на поточне споживання і соціальне забезпечення та збільшення капітальних видатків, розширення бази оподаткування, зменшення державного боргу тощо; тобто сукупність інструментів, застосування яких призведе до перерозподілу доданої вартості на зростання національного багатства. Грошово-кредитні інструменти повинні бути спрямовані на підтримання сталості або зменшення грошового мультиплікатора та збільшення вартості грошей. Для економіки України, наприклад, характерним є існування достатньо вузького інтервалу росту грошової бази. Зменшення швидкості зростання грошової бази менше, ніж на 12 % і більше понад 27 % призведе до неконтрольованих процесів інфляції, особливо стосовно споживчих цін, для яких характерною є висока волатильність та надзвичайно високий рівень невизначеності.

Список літератури

1. Барановський, О. І. Антикризисні заходи урядів і центральних банків зарубіжних країн/ О. І. Барановський // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 4. – С. 8-19.
2. Барановський, О. І. Фінансові кризи: передумови, наслідки і шляхи запобігання: монографія/ О. І. Барановський. – К. : КНТЕУ, 2009. – 754 с.
3. Буравльов, Є. Сталий (низькоентропійний) розвиток: український вибір/ Є. Буравльов// Вісник НАН України. – 2010. – № 10. – С. 12-23.
4. Воронін, В. Е. Макроекономічне регулювання в умовах глобальних трансформацій: монографія/ В. Е. Воронін. – К. : Вид-во УАДУ, 2002. – 392 с.
5. Гальчинський, А. Глобальні трансформації: концептуальні альтернативи: методологічні аспекти / А. Гальчинський. – К. : Либідь, 2006. – 310 с.
6. Горохівський, О. І. Роль глобалізації в національних економіках/ О. І. Горохівський, М. В. Площик. – Економіка АПК. – 2010. – № 12. – С. 135-139.

7. Гражевська, Н. І. Економічні системи епохи глобальних змін: монографія / Н. І. Гражевська. – К. : Знання, 2008. – 431 с.
8. Гражевська, Н. І. Теоретико-методологічні новації синергетики в дослідженні трансформації економічних систем/ Н. І. Гражевська// Вісник Української академії банківської справи. – 2006. – № 2 (21). – С. 139-143.
9. Джулай, В. О. Інструменти антикризового управління в банківському секторі економіки України / В. О. Джулай // Вісник УАБС НБУ. – 2008. – № 3. – С. 86-89.
10. Друкований, М. Ф. Стан та умови подальшого розвитку економіки України/ М. Ф. Друкований: Матеріали економічних науково-практичних слухань про стан економіки України: Зб. наук. праць. — К. : МПЛеся, 2007 – 80 с.
11. Економіка України на шляху від депресії до зростання: джерела, важелі, інструменти / Я. А. Жаліло, Д. С. Покришка, Я. В. Белінська [та ін.]. – К. : НІСД, 2010. – 96 с.
12. Єрохін, С. А. Оцінювання сучасного стану соціально-економічного розвитку України і напрямки її трансформації/ С. А. Єрохін, О. А. Кириченко// Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 5 (119). – С. 27-41.
13. Ковалюк, О. М. Фінансовий механізм організації економіки України: проблеми теорії і практики: монографія. – Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2002. – 395 с.
14. Козьмук, Н. І. Регулювання грошового ринку через застосування процентної політики Національного банку України / Н. І. Козьмук // Вісник УАБС НБУ. – 2011. – № 2 (11). – С. 60-64.
15. Крючкова, І. В. Макроекономічні структурні зрушення в Україні: чинники і наслідки // Економіка і прогнозування. – 2003. – № 2. – С. 66-82.
16. Курдюмов, С. П. Законы эволюции и самоорганизация сложных систем / С. П. Курдюмов, Е. Н. Князева. – М. : Наука, 1994. – 236 с.
17. Мельник, Л. Г. Фундаментальные основы развития / Л. Г. Мельник. – Сумы: «Университетская книга», 2003. – 288 с.
18. Мочерний, С. В. Моделі трансформаційних процесів економіки (теоретико-методологічні аспекти)// Економіка України. – 2005. – № 2. – С. 13-21.
19. Науменкова, С. Формування нової фінансової інфраструктури: основні питання та можливі виклики для України/ С. Науменкова// Вісник НБУ. – 2010. – № 1. – С. 8-13.
20. Новий курс: реформи в Україні: національна доповідь/ за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. – К. : НВЦ НБУВ, 2010. – 232 с.
21. Основи стійкого розвитку: навч. посіб. / За заг. ред. проф. Л. Г. Мельника. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. – 654 с.
22. Павловський, М. А. Стратегія розвитку суспільства: Україна і світ (економіка, політологія, соціологія)/ М. А. Павловський. – К. : Техніка, 2001. – 312 с.
23. Пасічник, І. В. Роль інструментів грошово-кредитної політики в забезпеченні фінансової стійкості банківської системи України / І. В. Пасічник, Ю. П. Галушко // Вісник УАБС НБУ. – 2011. – №1 (10). – С. 69-72.
24. Портер, М. Е. Настанови, цінності, вірування і мікроекономіка добробуту/ М. Е. Портер // Незалежний культурологічний часопис «І». – 2008. – № 53. – С. 34-47.
25. Резнікова, О. О. Наслідки глобального розвитку для України: вибір стратегічних пріоритетів у контексті модернізації/ О. О. Резнікова// Стратегічні пріоритети. – 2011. – № 3 (20). – С. 133-136.
26. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави: національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. – К. : НВЦ НБУВ, 2009. – 687 с.
27. Шкарлет, С. Формування стратегії сталого розвитку економіки України бінарного типу/ С. Шкарлет, В. Микитенко/ Економіст. – 2012. – № 1. – С. 4-7.

References

1. Baranovskyi, O. I. (2009). Antykryzovi zakhody uriadiv i tsentralnykh bankiv zarubizhnykh krain. Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy, 4, 8-19.
2. Baranovskyi, O. I. (2009). Finansovi kryzy: peredumovy, naslidky i shliakhy zapobihannia. Kyiv : KNTEU.
3. Buravlov, Ye. (2010). Stalyi (nyzkoentropiinyi) rozvytok: ukraïnskyi vybir. Visnyk NAN Ukrainy, 10, 12-23.
4. Voronin, V. E. (2002). Makroekonomichne rehulivannia v umovakh hlobalnykh transformatsii. Kyiv : Vyd-vo UADU.
5. Halchynskyi, A. (2006). Hlobalni transformatsii: kontseptualni alterna-tyvy: metodolohichni aspekty. Kyiv : Lybid.
6. Horokhivskyi, O. I. & Ploshchuk M. V. (2010). Rol hlobalizatsii v natsionalnykh ekonomikakh. Ekonomika APK, 12, 135-139.

-
7. Hrazhevska, N. I. (2008). *Ekonomichni systemy epokhy hlobalnykh zmin*. Kyiv : Znannia.
 8. Hrazhevska, N. I. (2006). *Teoretyko-metodolohichni novatsii synerhetyky v doslidzhenni transformatsii ekonomichnykh system*. *Visnyk Ukrainiskoi akademii bankivskoi spravy*, 2 (21), 139-143.
 9. Dzhulai, V. O. (2008). *Instrumenty antykrizovoho upravlinnia v bankivskomu sektori ekonomiky Ukrainy*. *Visnyk UABS NBU*, 3, 86-89.
 10. Drukovanyi, M. F. (2007). *Stan ta umovy podalshoho rozvytku ekonomiky Ukrainy. Materialy ekonomichnykh naukovo-praktychnykh slukhan pro stan ekonomiky Ukrainy*. Kyiv : Lesia.
 11. Zhalilo, Ya. A., Pokryshka, D. S., Belinska, Ya. V. (2010). *Ekonomika Ukrainy na shliakhu vid depresii do zrostannia: dzherela, vazheli, instrumenty*. Kyiv : NISD.
 12. Yerokhin, S. A. & Kyrychenko, O. A. (2011). *Otsiniuvannia suchasnoho stanu sotsialno-ekonomichnoho rozvytku Ukrainy i napriamy yii transformatsii. Aktualni problemy ekonomiky*, 5 (119), 27-41.
 13. Kovaliuk, O. M. (2002). *Finansovyi mekhanizm orhanizatsii ekonomiky Ukrainy: problemy teorii i praktyky: monohrafiia*. – Lviv: Vydavnychiy tsentr Lvivskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Franka.
 14. Kozmuk, N. I. (2011). *Rehuliuвання hroshovoho rynku cherez zastosuvannia protsentnoi polityky Natsionalnoho banku Ukrainy*. *Visnyk UABS NBU*, 2(11), 60-64.
 15. Kriuchkova, I. V. (2003). *Makroekonomichni strukturni zrushennia v Ukraini: chynnyky i naslidky. Ekonomika i prohnozuvannia*, 2, 66-82.
 16. Kurdjumov, S. P. & Knjazeva, E. N. (1994). *Zakony jevoljucii i samoorganizacija slozhnykh system*. Moskow : Nauka.
 17. Mel'nik, L. G. (2003). *Fundamental'nye osnovy razvitiia*. Sumy: «Universitetskaja kniga».
 18. Mochernyi, S. V. (2005). *Modeli transformatsiinykh protsesiv ekonomiky (teoretyko-metodolohichni aspekty)*. *Ekonomika Ukrainy*, 2, 13-21.
 19. Naumenkova, S. (2010). *Formuvannia novoi finansovoi infrastruktury: osnovni pytannia ta mozhlyvi vyklyky dlia Ukrainy*. *Visnyk NBU*, 1, 8-13.
 20. Heiets, V. M. (2010). *Novyi kurs: reformy v Ukraini*. Kyiv : NVTs NBUV.
 21. Melnyk, L. H. (2005). *Osnovy stiikoho rozvytku*. Sumy: VTD «Universytetska knyha».
 22. Pavlovskiy, M. A. (2001). *Stratehiia rozvytku suspilstva: Ukraina i svit (ekonomika, politolohiia, sotsiolohiia)*. Kyiv : Tekhnika.
 23. Pasichnyk, I. V. & Halushko, Yu. P. (2011). *Rol instrumentiv hroshovo-kredytnei polityky v zabezpechenni finansovoi stiikosti bankivskoi systemy Ukrainy*. *Visnyk UABS NBU*, 1 (10), 69-72.
 24. Porter, M. E. (2008). *Nastanovy, tsinnosti, viruvannia i mikroekonomika dobrobutu. Nezaleznyi kulturolohichni chasopys «Yi»*, 53, 34-47.
 25. Reznikova, O. O. (2011). *Naslidky hlobalnoho rozvytku dlia Ukrainy: vybir stratehichnykh priorytetiv u konteksti modernizatsii. Stratehichni priorytety*, 3 (20), 133-136.
 26. Heiets, V. M. (2009). *Sotsialno-ekonomichni stan Ukrainy: naslidky dlia narodu ta derzhavy*. Kyiv : NVTs NBUV.
 27. Shkarlet, S. & Mykytenko, V. (2012). *Formuvannia stratehii staloho rozvytku ekonomiky Ukrainy binarnoho typu. Ekonomist*, 1, 4-7.

Стаття надійшла до редакції 24.11.2014 р.